

MILOŠ KONÁŠ

MĚSTEČKO ZDOBENÉ PERLETÍ

Pojednání
o perletářském
řemesle

MĚSTEČKO
ZDOBENÉ
PERLETÍ

Pojednání o perleťářském
řemesle

Miloš Konáš

VĚNOVÁNÍ

Pro tuto beletristickou prózu jsem využíval v podstatné míře brožurku Žirovnické perleťářství autorky Marie Fronkové. Její odborný text tvoří páteř celého příběhu. Použil jsem i detaily jednotlivých událostí, jež jsou v brožuře popsány, a autorkou z historických pramenů pracně vyhledány. Vyjadřuji obdiv nad její důsledností a důkladností, a proto tuhle prózu PhDr. Marii Fronkové věnuji.

1863

„...a vykazuje se z hlavního města mocnářství do tří dnů po rozsudku,“
završil soudce úderem kladívka svůj verdikt.

Stalo se to roku 1862 ve Vídni, těsně před Vánocemi, kdy čamardářský tovaryš Josef Žampár přiznal svou přítomnost na shromáždění bosenských nacionalistů na náměstíčku Gellertgasse, i když soudu tvrdil, že se na té demonstraci ocitl zcela náhodou. Ale nechtěl přiznat jméno oné služebné dívky, z domu číslo deset, za kterou právě šel.

Stejně už delší čas uvažoval, že povýšeneckou Vídeň opustí a s tím svým čamrdářským řemeslem to zkusí živit se jinde, nejlépe doma, v Dolech u Luže. Na Vysočině, která dělí Čechy od Moravy, kde se narodil a má provdané tři sestry. Alespoň Alena by mu k začátku podnikání mohla přispět, i když ani v jednu nevěřil.

Vídeň pro něho neznamenal žádnou kloudnou vyhlídku, přestože mu umožnila vyučit se řemeslu, které skýtalo dost vhodnou perspektivu. Jenže ne pro nemajetného mladíka, který musí denně dřít v kůlně na dvoře činžáku, velkoryse nazývané po vídeňsku werkstatt, kde v zimě mrzne voda v trokmašině a člověk se tu může zahřát jen úporným šlapáním do pedálu, který převodem roztáčí tu skřípavou púrmašinu jejíž pomocí se z perleťové lastury konečně vyvrtá rondelka, zatím nepodobná budoucímu knoflíku.

Knoflíky se staly záležitostí módní od vlády Mare Terezie, kdy její manžel zakládal tkalcovské manufaktury, ke kterým se přidružila i výroba zapínadel z perleti, na svou dobu dost vzácného a drahého materiálu, který se dovážel z dalekých jižních moří.

Rozmazlená Vídeň, zvyklá na přepych svých horních vrstev, popouštěla uzdu i vlastní střední třídě, a tak si stále bohatší buržoazie mohla dovolit na své prádlo našívat i knoflíky z perletě, obzvláště když surovina, dovážená po napoleonských válkách už převážně z Egypta, byla dostupnější a tudíž lacinější.

Čamrdářský tovaryš Žampář byl nucen se rázem rozloučit nejen s Vídní, svou dívkou, ale i zaměstnavatelem Fridrichem Kratkým u kterého měl v domě i s ostatními spolupracovníky v jedné nevytápěné haluzně svůj slavník na spaní.

S dívkou Marií to šlo nejsnáze. Zavedl ji ono poslední nedělní odpoledne před odchodem, kam jinam, než do Prátru. Slavnostně osvětleného a předvánočně nazdobeného, jak to Vídeňáci milovali, a při skleničce horkého punče a po známém valčíku, který spolu zatancovali na parketu, stranou centra, jenž tu byl zřízen pro chudší vrstvy, jí oznámil:

„Zítra odcházím z Vídně natrvalo.“

„Že tak náhle?“

„Vykázali mne!“

„A proč tě vykázali?“

„Protože mi nevěřili, že jsem šel za tebou! A ocitl jsem se v té demonstraci náhodou. Myslí si, že jsem nacionalista, revolucionář, rozvraceč mocnářství a bůh ví co ještě.“

„A jsi?“

„Ani nevím přesně, co to znamená. Možná jsem vlastenec, protože jsem Čech a Slovan. A celý Rakousko mi může být klidně ukradený.“

„To už se nevidíme?“

„Nejspíš ne!“

„Ale sliboval jsi mi...“

„Sliboval, jenže teď ti nemůžu už slíbit nic. Leda bys chtěla jít se mnou. A já jdu vlastně do neznáma. Tam tě brát s sebou nechci.“

S mistrem Fridrichem Kratkym to bylo složitější, i když se domlouvali česky: „Tak voni ho ženou šupem domů!“

„Žádnej žandár mne v želízkách nepovede. Jen se mám hlásit u nás na úřadě. Dlužíte mi pořád těch šestnáct zlatejch! A mzdu za poslední týden.“

Kratky se začal kroutit. Většinou vyplácel tovaryšům mzdu opožděně. Podle toho, jak šly zakázky, a objednávky se zrovna v posledním čase nehrnuly.

„Když já teď zrovna peníze nemám!“

„Ale máte! Jste podnikatel.“

„To jó! Jenže všechno je momentálně v matriálu a ve zboží! Nejde mi odbyt!“

V tu chvíli to Josefa Žampáře napadlo: „Kolik by u vás stál vyřazenej ponk?“

„Voni chtějí začínat s čamrdama na svý triko, že jó? A kde?“

„Dost daleko odsud. V Čechách. Ten ponk bych mohl splácet a odebírat od vás perleť. Byl bych jako váš stálej dodavatel!“

Tak odcházel v pondělí časně ráno Josef Žampář z Vídně s plným rucksakem perleťových lastur místo vyplacených peněz a s vědomím, že se sem tajně vrátí pro perleťářský ponk, který si postaví u některé ze svých sester, třeba i v kolně, jako tady.

Jenže do Dolů u Luže už nikdy nedošel. Pěší cesta z Vídně byla v zimě svízelná a nekonečná. Jen jednou ho k hranici Čech svezli formani. Jinak se musel spoléhat na své nohy a ty ušly jen omezenou vzdálenost za hodinu. Když putoval už třetí den a začalo se v té zvedající se pahorkatině smrákat, šel zrovna podél protáhlého rybníka, na jehož opačném břehu se rozkládalo městečko. Viděl zpola rozbořené, nejspíš nedávným požárem sežehnuté domy, z některých trčely ještě ohořelé krovy střech, ale místy se už tyčily novostavby cihlových budov, dokazujících, že se městečko pomalu vzpamatovává. Na skále nad rybníkem čněl svou širokou věží omšelý hrad či zámek. Ten městečku jasně dominoval.

Tady bych nechtěl umřít, řekl si Žampář a přidal do kroku. Jenže, rostoucí tma jako by ještě zhoustla. Nebylo vyhnutí, musel se poptat po noclehu. Zaklepal na vrátka posledního stavení u rybníka a s obavami i nadějí vyčkával. Po chvíli čekání mu kupodivu otevřeli. Ve dveřích stála hezká štíhlá dívka s dlouhými tmavými vlasy.

Alfons Bucek byl člověk nevyrovnaný, jak si to trvale myslila jeho žena vzhledem k jeho neustálým pokusům začínat znovu a jinak. Naposled se pokoušel o výrobu sirek, což dopadlo katastrofálně, především na jeho průdušky a plíce. Předtím jí zaneřádl stavení spoustou nakysle páchnoucího proutí, z něhož se snažil vyrábět košíky a nůše. Nakonec se zase vrátil k tkalcovskému stavu. Protože už přestával vidět ostře, postavil ten krám k velkému oknu místnosti, ze kterého jeho žena při práci u kamen vyhlížela s bezmocnou nadějí alespoň do kraje. V té jediné místnosti se odehrávalo veškeré dění v domě, když přílehlý kumbálek předali dceři, dorostlé do vdávání. Ostatní děti bohužel, nebo zaplať pánu bohu, během let umřely.

Alfons Bucek přijal vandrovníka vlídně. Moc se teď po nemoci a ke stáří s lidmi v městečku nestýkal, ani hospody si nedopřával, a tak se těšil, že se něco doví o světě, který ho dříve zajímal a do kterého se často hodlal vydat, kdyby ho nakonec ta jeho semetrika nepřivázala tady k chalupě.

Mezi dvěma muži vzniklo souznění na první pohled. Žampář ucítil velké ulehčení, když si mohl u teplé pece zout od plahočení sněhem promočené boty a přestal cítit i bolest odřených až zkrvavených nohou, kterých si Alfons Bucek zřejmě všiml.

Vandrovníkovi nakonec poskytla znechucená panímáma i místo u stolu, včetně brambor na loupačku a hrnku kozího mléka.

Za to musel Žampář povídat o Vídni, a to poslouchala i dcera Tonča. Po svém otci nejspíš zdědila touhu po dobrodružství. Vídeň si během vyprávění docela živě představovala.

Samozřejmě, že čamrdář popsal i své řemeslo. Nakonec vytáhl z batohu jednu z těch perleťových škeblí, které si vynutil od mistra Kratkého místo dlužících zlatek. I tak měl ještě u toho držgrešle nějaký foršus.

Lastura se zaleskla ve světle svíčky, a možná nepatrně rozzářila celou místnost.

Bucka ten ušlechtilý tvar zaujal. Znal říční škeble z nedalekého rybníka, ale takhle velký exemplář ho překvapil, nakláněl ho v ruce a poklepával a překvapilo ho dvojnásob, když Žampář vysypal na stůl hrst kulatých perleťových knoflíčků a šest jich přisunul k Tonče s doporučením, aby si je našila na blůzku.

Děvče se zprvu zdráhalo dar přijmout. Nebylo zvyklé přijímat cokoli od mužů, a navíc takové zvláštní předměty. Ještě nevědělo, co říct, a jak poděkovat, když jí otec vyzval: „Ošetři za to pánovi ty jeho rozbolavělé nohy! Copak sis nevšimla, jak je má zkrvavené?“

Samozřejmě si všimla, ale cizímu člověku, který znenadání vpadne do jejich života dělat hned samaritánku, to jí přišlo dost abgeschmackt, jak by se to asi řeklo ve Vídni, kdyby Tonča šla do toho vysněného města sloužit. Takže poslechla. Ten chlap se jí zdál docela pohledný.

Když pak seděl Žampář na lavici u pece a Tonča mu mokrým hadříkem otírala odřené klouby a uviděla i velké podlité puchýře, nemohl si nevšimnout oblasti jejích neutěsněných nader, rýsujících se pod blůzkou. I tmavě kaštanové vlasy, které jí padaly do tváře, zapůsobily. Rázem si uvědomil, a i naráz pocítil, že tuhle dívku chce.

Druhý den ráno, když se s přemáháním a notnou bolestí snažil nazout do ztvrdlých kožených bot, mu Alfons Bucek navrhl:

„Tak ještě zůstaňte. Kam byste chodil na štědrý den! Ty boty vám hned tak nezměknou.“

A dcera s matkou za jejich zády na sebe pohlédly. Matka s nechutí, dcera s jakousi nejasnou představou a možná nadějí dostat se z toho zapadlého městečka, kde jí nezbude než se vdát za prvního chlapa, který si o ní řekne. A bude to nejspíš pihatý Francek z Brhlíkovy manufaktury, kde se denně vídají u tkalcovských stavů. Jak může, tak se kolem ní motá, jenže zatím jí nijak k srdci nepřirost.

Ten blázen Bucek navrhl Žampářovi, aby s novým řemeslem začal tady v městečku, a hned mu šel ukázat polorozpadlou kůlnu, která by se dala vyspravit a možná v koutě postavit i provizorní pec, protože se jako pecař tímhle řemeslem jeden čas živil.

Žampář přemýšlel. Domů to měl ještě nejméně čtvrtinu cesty. Čím víc se bude vzdalovat od Vídně, tím hůř se do ní bude vracet. A on potřeboval mít s tím nenáviděným městem samozřejmě trvalý kontakt. Kam a komu bude prodávat ty vyrobené čamrdy? Nejlépe se mu pořád jevil mistr Kratky se kterým se dalo domlouvat česky. Z městečka do Vídně jsou pouhé tři dny cesty pěšky, na formanském voze snad jenom dva, což se Žampáři jevilo dosti podstatné. Formani by mu přece ten potřebný ponk rovnou dovezli až sem!

„Daly by se sehnat nějaký prkna a tu kolnu trochu vyspravit?“ zeptal se znenadání Bucka.

Žampář nebyl rozhodně jediný čamrdář, který ono řemeslo vynesl z Vídně. Šířilo se do okolí, ba dál, do sousedních zemí, hlavně do Čech, kde byli lidé ochotní se přizpůsobovat a pokoušet se vydělávat peníze nejen domácí tkalcovinou, na mnoha místech zaběhlou, a tudíž už málo výnosnou, zejména když se objevovaly stále větší manufaktury, ba továrny, kde tkalcovské stavy poháněla vodní kola či stále se rozšiřující parní stroje.